

АНАЛІЗ І ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ

В статті проведено аналіз ефективності використання трудових ресурсів агропідприємств, розглянуті економічні основи категорії «продуктивність праці» як наукової проблеми та об'єкта управління. Проаналізована динаміка продуктивності праці, використання робочого часу та середньорічної кількості працівників. Запропоновано удосконалити умови досягнення високої продуктивності праці на підприємствах агропромислового комплексу.

The efficiency analyses of labour resources use of agricultural enterprises is conducted in the article, the economic basis of "labour productivity" category are considered as a scientific problem and management object. The dynamics of labour productivity, use of working time and average annual amount of workers productivity are analyses. It is suggested to perfect the terms of achievement of labour high yield on the enterprises of agroindustrial complex.

Ключові слова: «продуктивність праці», підприємство агропромислового комплексу, робочий час, середньорічна кількість працівників, ефективність.

Актуальність проблеми. Ефективне використання ресурсів для найбільшого задоволення потреб суспільства, надання праці визначальної ролі у виробництві виступають індикатором результативного управління і регулювання економічних процесів. Процес оцінки ефективності використання трудових ресурсів є досить складним і багатоаспектним. Ступінь прогресу в управлінні агроформуваннями можна досліджувати через аналіз динаміки продуктивності праці, постійне підвищення якої є запорукою економічної стійкості підприємства. В сучасних умовах головною якісною ознакою ефективної системи господарювання є висока продуктивність праці, яка виступає інтегрованою оцінкою результативної взаємодії цілої низки елементів економічної системи

Продуктивність праці характеризує ефективність та результативність суспільної організації трудових процесів, які визначаються через систему прямих і обернених показників у натуральному та вартісному вираженні. Вона обумовлює збільшення обсягу виробленої продукції, рівень її собівартості, оптимальну чисельність робітників, спеціалістів та керівників усіх ланок управління підприємством, прибуток підприємства, розмір заробітної плати та інші важливі економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств [1, с. 29]. Головною метою розвитку підприємств є постійне підвищення продуктивності праці, яке досягається постійним оновленням і ефективним використанням сучасних технологій, техніки, наукових здобутків в галузі організації праці.

Аналіз останніх наукових досліджень. Досі не вирішеними залишаються проблеми створення механізму системного управління продуктивністю праці в агроформуваннях, відсутність достатньо чіткої методології її обчислення [2, с.33]. Пошук і дослідження підходів до постійного підвищення продуктивності праці зумовлюють актуальність обраної теми. Аналіз сучасних досліджень і публікацій дозволяє стверджувати, що обрана проблема стала предметом дослідження українських та закордонних науковців: В. В. Вітвицького [1], О. А. Грішнєвої [3], Б. М. Генкіна [4], В. С. Дієспєрова [5], Н. І. Єсінової [6], Т. А. Заяць [7], О. В. Крушельницької [8], Г. В. Осовської [8], А. В. Ревенко [2] та інших.

Постановка завдання: оцінка і аналіз динаміки продуктивності праці як основного показника ефективності використання трудових ресурсів на агропромислових підприємствах, її зв'язок з фондом робочого часу та середньорічною кількістю працівників.

Виклад основного матеріалу. Рівень продуктивності праці в цілому залежить від співвідношення обсягу виконаних робіт (вироблених товарів, послуг) та витрат праці. Найбільш поширеним методом, який застосовується при розрахунках досліджуваного показника є вираження результатів діяльності в грошових одиницях. На практиці в сільськогосподарських підприємствах найчастіше для обчислення продуктивності використовується показник виробництва валової продукції. Існують різні підходи для вираження затратної частини при визначенні досліджуваного показника. У знаменнику може фігурувати середньооблікова чисельність працівників або затрати робочого часу, які вимірюються в таких одиницях, як людино-дні та людино-години. Як зазначає А. Пасєка, людино-година як одиниця обліку робочого часу є більш точною мірою праці працівників, порівняно з людино-днем [9, с. 46]. Тому для більш повного і дієвого аналізу продуктивності на підприємствах агропромислового комплексу необхідно її оцінювати за двома методами: розраховуючи випуск валової продукції на одного працюючого на підприємстві та на одну відпрацьовану людино-годину.

Щорічні статистичні збірники зараз не оприлюднюють дані щодо динаміки продуктивності праці, це пояснюється сучасним ставленням до проблематики цього показника. Тому, базуючись на даних щодо валової продукції сільськогосподарських підприємств [10, с. 17], відпрацьованого робочого часу та середньорічної кількості працівників [11, с. 55] зроблені розрахунки продуктивності праці за період 2005–

2010 роки, проведено порівняння з показником 2000 року. Динаміка продуктивності праці (ПП, тис. грн.) на підприємствах агросектору Запорізької області за досліджуваний період представлена на рисунку 1. Графік 1 показує рівні продуктивності праці у розрахунку на одну відпрацьовану людино-годину, графік 2 – рівні продуктивності праці у розрахунку на одного зайнятого працівника.

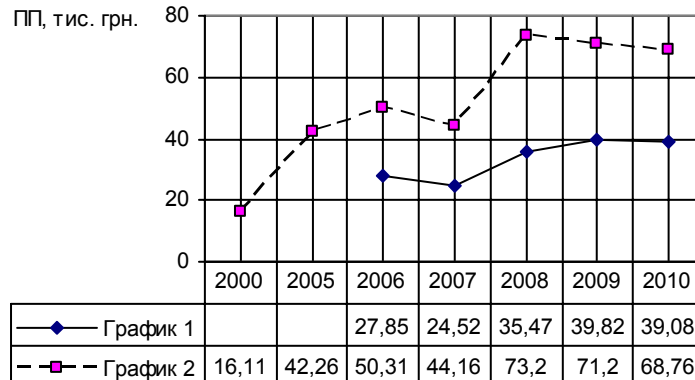

Рис. 1. Динаміка продуктивності праці агропідприємств Запорізької області

В порівнянні з 2000 роком спостерігаємо зростання продуктивності праці. Але розглядаючи проблему в комплексі, не можна не звернути увагу на те, що за досліджуваний період здійснилося зростання випуску валової продукції на 27,26%, в той час як зменшення кількості працюючих на агропромислових підприємствах за той же період склало 51,49%.

Динаміку продуктивності праці і оцінку факторів впливу в цілому за 2006–2010 роки проведено за допомогою індексного аналізу. Побудова агрегатних індексів дала наступні результати: рівень продуктивності праці в розрахунку на одного середньорічного працівника в цілому за досліджуваний період підвищився на 9,47%, що в абсолютному вираженні склало 26,62 млн грн. За рахунок змін валової продукції підвищення дорівнює 2,495%, що в абсолютному вираженні складає 7,01 млн грн. За рахунок змін середньорічної кількості працівників підвищення дорівнює 6,807%, що в абсолютному вираженні складає 19,61 млн грн. Рівень продуктивності праці в розрахунку на одну відпрацьовану людино-годину в цілому за досліджуваний період підвищився на 9,3%, що в абсолютному вираженні склало 26,497 млн грн. За рахунок змін валової продукції підвищення дорівнює 2,5%, що в абсолютному вираженні складає 6,9 млн грн. За рахунок змін відпрацьованого робочого часу підвищення дорівнює 6,8%, що в абсолютному вираженні складає 19,597 млн грн. За останній період 2009–2010 р. спостерігаємо зниження продуктивності праці на підприємствах сільського господарства Запорізької області. Наслідком цього процесу є погіршення інших економічних показників, тому виникає необхідність нагального підвищення її рівня шляхом постійного моніторингу факторів впливу та створення і втілення комплексу заходів, які забезпечують рішення проблеми.

Сучасні умови ведення господарської діяльності вимагають виявлення і оцінку реальних можливостей використання людських ресурсів. В зв'язку з цим необхідно проводити детальний аналіз всіх аспектів діяльності підприємства. Одним з них є аналіз раціонального використання та втрат робочого часу, який безпосередньо впливає на рівень продуктивності праці. Сучасний етап розвитку ринкових відносин у сільськогосподарській галузі має свої особливості щодо прийняття раціональних і оптимальних рішень із проблем ефективності аграрної праці. В умовах існування форм господарювання, які передбачають використання найманої праці, у роботодавців і працівників об'єктивно зростає економічний інтерес до визначення обґрунтованих витрат робочого часу та його ефективного використання [12, с. 32]. Динаміка коефіцієнту використання фонду робочого часу на підприємствах агросектору Запорізької області за період 2006–2010 роки показана на рис. 2.

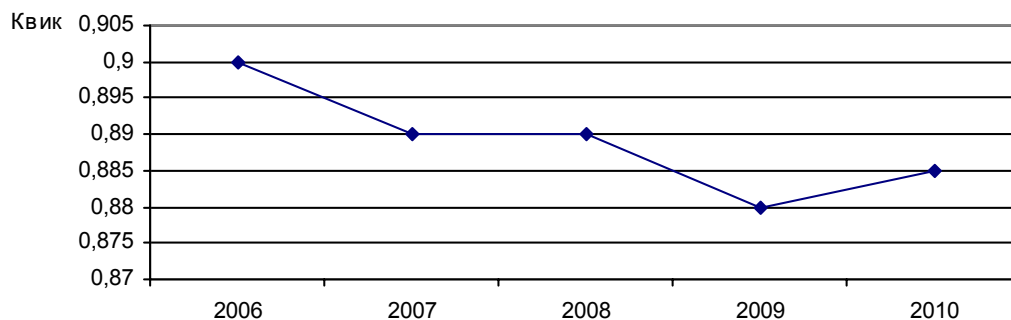

Рис. 2. Динаміка коефіцієнту використання табельного фонду робочого часу

За даними статистичного збірника «Праця» Головного управління статистики в Запорізькій області у 2010 році за всіма видам економічної діяльності відпрацьований робочий час складав в розрахунку на одного працівника 1639 годин (84,8 %). Загальний фонд робочого часу в розрахунку на одного працівника на підприємствах сільського господарства становив 1985 годин, в тому числі відпрацьовано 1757 годин (88,51 %), невідпрацьовано 228 годин (11,49 %) [11, с.119]. Втрати робочого часу є необхідною і вимушеною мірою діяльності сучасних підприємств: таким чином утримується надлишкова кількість робочої сили вразі відсутності роботи. В порівнянні з аналогічними показниками 2009 року в 2010 році спостерігались певні позитивні зміни щодо зменшення частки неявок через переведення з економічних причин на неповний робочий день (тиждень) з 21,9 % до 15,0 % від не відпрацьованого фонду робочого часу, відпусток без збереження заробітної плати за згодою сторін – з 8,7 % до 6,9 %, інших відпусток без збереження заробітної плати (на період припинення виконання робіт) – з 2,6% до 1,6 % [10, с.120].

Для отримання максимального доходу (прибутку) зростає необхідність раціонального використання праці трудових ресурсів при найменших витратах, при цьому забезпечення високого рівня якості і конкурентоспроможності виробленої продукції. Це обумовлює необхідність ретельного постійного аналізу трудових показників, визначення оптимальної чисельності працюючих, забезпечення мінімальних втрат робочого часу. Аналіз динаміки середньорічної кількості працівників показує на різке зниження чисельності трудових ресурсів в агросекторі Запорізької області [11, с. 55–56], в порівнянні з 2000 роком відбулося скорочення майже втричі. Протягом останнього десятиріччя спостерігаємо постійне повільне зниження працюючих і тільки в 2010 році деяке призупинення цього процесу. На рисунку 3 представлена динаміка змін середньорічної кількості працівників в агросекторі Запорізької області. Графік 1 характеризує темпи змін чисельності працюючих в сільському господарстві по відношенню до 2000 року; графік 2 – по відношенню до попереднього року.

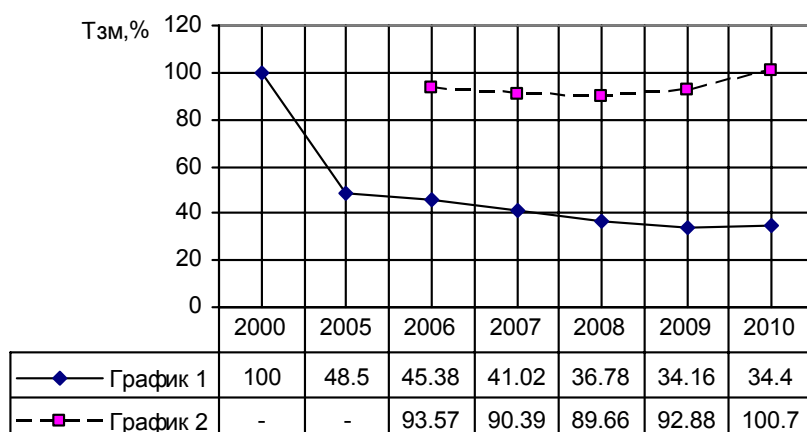

Рис. 3. Динаміка середньорічної кількості працівників в сільському господарстві

Для забезпечення ефективності господарювання, росту продуктивності праці в такій ситуації від підприємств вимагається вирішення проблем організації праці та посилення інтенсифікації виробництва, постійний контроль за результатами діяльності.

Висновки. Основою підвищення ефективності і розвитку економіки є продуктивна праця, тому першочерговою задачею слід вважати створення економічних, технічних, організаційних, соціальних умов, а також побудову оптимальних взаємовідносин між усіма учасниками виробничого процесу: роботодавцями та найманими робітниками. Передумовами досягнення високої продуктивності праці слід вважати:

- інтенсифікацію виробництва;
- нарощування обсягів інвестицій у сфері пріоритетного економічного розвитку;
- зростання темпів розвитку високотехнологічних і наукоємних галузей;
- освоєння ресурсо- та енергоощадних технологій;
- підвищення прибутковості найбільш значущих сфер господарювання;
- покращення цінової політики, оптимізація системи розміщення виробництва основних видів продукції;
- формування гнучких механізмів регулювання діяльності;
- вирішення організаційних проблем в цілях реалізації поставлених завдань;
- застосування прогресивних форм і систем оплати праці, матеріальне заохочення.

Проведений аналіз показників показав, що процеси покращення не можуть забезпечуватися автоматично, вони завжди базуються на інтенсивній і якісній праці, прогресивних технологіях, результативній організації робіт тощо, тобто потребують системного підходу. Важливе значення має виявлення і систематизація резервів і факторів, які діють з різною силою, різною спрямованістю в різні проміжки часу, а також концентрація уваги як на окремому працівнику, так і на всьому трудовому

колективі. Кардинальні зміни, суттєве вдосконалення певного комплексу факторів, які сприятимуть становленню та розвитку виробництва в конкретних агроформуваннях, забезпечують вирішення складних проблем результативності та ефективності діяльності підприємств.

Література

1. Вітвицький В.В. Організаційно-економічні аспекти продуктивності в галузях АПК / В.В. Вітвицький // Продуктивність агропромислового виробництва. – 2004. – № 1. – С. 5–18.
2. Ревенко А. Продуктивність праці в сучасних умовах / А. Ревенко // Україна: аспекти праці. – 2008. – №2. – С. 32–37.
3. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : [підручник] / Грішнова О.А. – К. : Знання, 2004. – 535 с.
4. Генкін Б.М. Экономика и социология труда : [7-е изд., доп.] / Генкін Б.М. – М. : Норма, 2007. – 448 с.
5. Дієсперов В.С. Продуктивність праці – критерій стану і спроможності господарства / В.С. Дієсперов // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 3. – С. 41–45.
6. Есинова Н.И. Экономика труда и социально-трудовые отношения : [учеб.пособие] / Есинова Н.И. – К.: Кондор. – 2003. – 464 с.
7. Заяць Т.А. Продуктивність людських ресурсів України та регіональні можливості її забезпечення / Т.А. Заяць // Україна : аспекти праці. – 2009. – № 3 – С. 25–29.
8. Осовська Г.В. Управління трудовими ресурсами: навч. посібник / Г.В. Осовська, О.В. Крушельницька. – К. : Кондор. – 2003. – 224 с.
9. Пасека А. Продуктивність праці на сучасному етапі: методика вимірювання та комплексна оцінка/ А. Пасека // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 5. – С. 45–50.
10. Валова продукція сільського господарства України : статистичний бюлетень / Державний комітет статистики України. – 2010. – 24 с.
11. Праця : статистичний зб. / Головне управління статистики в Запорізькій обл. – 2006–2010.
12. Вітвицький В. Вплив основних чинників на підвищення продуктивності аграрної праці / В. Вітвицький, З. Метельська, В. Юдіна // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 2. – С. 29–33.

Надійшла 10.10.2011

УДК 658.8:338

Л. І. ШИЛОВА, Є. С. КРИВОЛАПОВ
Донецький національний технічний університет

АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФАКТОРІВ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ НА ВУГЛЕДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті оцінена динаміка видобутку вугілля та продуктивності праці в цілому по Україні. Розкрито суть матеріально-технічних факторів та їх роль при реалізації інноваційних проектів з підвищення видобутку вугілля та продуктивності праці.

The article analyzes the statistics of coal production and productivity in general in Ukraine. Logistical factors and their role in the implementation of innovative projects are disclosed, and there are some recommendations to improve coal production and increase productivity.

Ключові слова: продуктивність праці, матеріально-технічні фактори, інноваційні проекти.

Вступ. В сучасних умовах одним з основних показників, який визначає можливості розвитку, як окремого підприємства, так і національної економіки в цілому, є рівень конкурентоспроможності, який в свою чергу формується в результаті дії багатьох чинників, серед яких найбільш важливим слід виділити рівень продуктивності праці. Продуктивність праці, як один з показників результативності господарської діяльності підприємства характеризує ефективність його роботи, тому активізація інноваційних факторів, які б підвищували рівень продуктивності праці є необхідною для багатьох підприємств, у тому числі й вугледобувних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття продуктивності праці, методи оцінки і підвищення її ефективності розглядаються в роботах таких дослідників, як Чернова Т.В., Ромусик Я.В., Хміль Ф.І., Богиня Д.П., Власова Н.У., Базарова Т.Ю., Волгина Н.А., Завіновська Г.Т., Губкин Л.И. та ін. Проте, з урахуванням результатів наукових досліджень, проблема продуктивності праці залишається актуальною і в наш час, а реалізація інноваційних факторів її підвищення є завданням кожного підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка можливостей активації інноваційних факторів підвищення продуктивності праці на вугледобувних підприємствах.